

PROF. DR HAB. INŻ. ARCH. ZBIGNIEW W. PASZKOWSKI
Ul. Na Wzgórzu 13, 71-216 Szczecin-Bezzecze
Tel . 601704454
e-mail: prof.paszkowski@gmail.com

Szczecin, 04.02.2023

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

AUTOR:

Mgr inż. arch. Anna Masztalerz

TYTUŁ ROZPRAWY:

Współczesne przekształcenia historycznych kompleksów przemysłu włókienniczego oraz ich wpływ na tożsamość postindustrialnych ośrodków średniej wielkości w XXI wieku.

PROMOTOR:

dr hab. inż. arch. Bartosz M. Walczak, prof. uczelni

Podstawa opracowania:

1. Umowa o dzieło z Wydziałem Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej, listopad 2023
2. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska w formie skroszytu (712 stron, twarda oprawa).
3. USTAWA z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 września 2017 r., poz. 1789)
4. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. Poz. 261 w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora.

1. Ocena formalna rozprawy doktorskiej

1.1. Ocena ogólna pracy

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska dotyczy zagadnień związanych z współczesnymi przekształceniami funkcjonalno-przestrzennymi historycznych kompleksów przemysłu włókienniczego, w kontekście tożsamości ośrodków średniej wielkości w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Autorka uzasadnia podjęcie tej problematyki koniecznością

określenia charakteru i specyfiki procesów przekształceń kompleksów przemysłu włókienniczego w miastach średniej wielkości, w związku z utratą tożsamości przemysłowej obserwowanej w wielu ośrodkach przemysłu włókienniczego po roku 1989 i wprowadzaniu szerokiego programu restrukturyzacji tych ośrodków, jak również ze słabym rozpoznaniem tego przedmiotu w polskiej literaturze. Jednym z celów tej dysertacji jest analiza sytuacji w powyższym obszarze, przeprowadzona na podstawie wybranych przykładów. Autorka jest zdania, że obecny okres, poprzez wprowadzane programy rewitalizacyjne, stwarza szansę na interesujące wykorzystanie potencjału przestrzennego zasobów fabrycznych jako nowej tkanki miejskiej. Tematyka pracy doktorskiej zawiera się w dziedzinie inżynierjno-technicznej i dyscyplinie architektura i urbanistyka. Temat transformacji poprzemysłowej jest bardzo aktualny i interesujący, przedstawiony w kontekście dotychczasowych losów przemysłu włókienniczego w Polsce, na tle wydarzeń historycznych i gospodarczo-społecznych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na zagadnienia architektoniczno-urbanistyczne. Uwagę zwraca systematyczność opracowania, precyzja sformułowań i rzetelność w doborze przykładów oraz zastosowanych metod badawczych.

1.2. Ocena struktury i zawartości pracy

Praca doktorska ma charakter monograficzny, przybierający w rozdziale 5 - ANALIZY formę katalogu wybranych do szczegółowej analizy 5 miast: Pabianice, Tomaszów Mazowiecki, Nowa Sól, Dzierżoniów i Bielawa, z systemowym opisem zagadnień związanych z nieczynnymi przemysłowymi kompleksami włókienniczymi. Wnioski z przeprowadzonych analiz i badań zostały zebrane w rozdziale 6 - WNIOSKI. Praca liczy 712 stron, z czego część numerowanych stron jest pusta z uwagi na jednostronny druk ilustracji kolorowych stron. Praca doktorska składa się z 6 rozdziałów podzielonych na podrozdziały główne (liczby rzymskie), punkty i podpunkty (liczby arabskie) o zróżnicowanej wielkości. Całość opracowania została podsumowana rozbudowaną częścią wnioskową. Rozdział pierwszy liczy 13 stron, drugi 31, trzeci 17, czwarty 6, piąty (!) 547, szósty 36. Łącznie przytoczono 187 pozycji bibliograficznych, zamieszczono 124 ilustracje barwne i czarno-białe z dokładnym opisem źródeł ich pochodzenia. W dysertacji zamieszczono 18 tabel w części opisowej i aż 287 tabel w części analitycznej, dotyczącej 6 wybranych ośrodków przemysłu włókienniczego, czyli łącznie w pracy zawarto 305 tabel. W dysertacji nie zamieszczono streszczenia w języku polskim, a jedynie w angielskim. Numeracja podrozdziałów i podpunktów jest niepotrzebnie skomplikowana, co tworzy trudność w jednoznacznym lokalizowaniu akapitów. Lepsza byłaby numeracja dziesiętna ze zmniejszeniem liczby podrozdziałów.

Praca jest napisana komunikatywnym językiem, z prawidłowym użyciem określeń fachowych, wyjaśnionych w załączonym do 1 rozdziału słowniku pojęć. Tekst jest pisany poprawną polszczyzną z nielicznymi błędami literowymi i stylistycznymi. Skład tekstu, opisy pod ilustracjami, czcionka, wytłuszczenia ważnych fragmentów są opracowane na dobrym

poziomie. W tekście pracy zostało zastosowanych wiele odniesień do literatury przedmiotu, a opracowane przypisy dolne stanowią dodatkowe wyjaśnienia zagadnień omawianych w toku wywodu dysertacyjnego. Praca jest niezwykle obszerna, choć jeśli wyłączy się z niej rozdział 5, stanowiący część analityczną obejmującą 547 stron, to zostaje 165 stron tekstu dysertacji, co wydaje się być wielkością zupełnie wystarczającą do przeprowadzenia wywodu naukowego.

Zawartość merytoryczna poszczególnych rozdziałów pracy przedstawia się następująco:

W pierwszym rozdziale określonym jako „WPROWADZENIE”, Autorka prezentuje założenia podjętego tematu dysertacji, określa cele badań, definicje podstawowych pojęć, omawia literaturę i zakres przedmiotu objętego badaniami oraz przedstawia tezy i założenia pracy.

W drugim rozdziale, Autorka prezentuje rozwój przemysłu włókienniczego w Polsce, w okresie od końca XVIII w do roku 1989, jako tło do dalszych badań.

Rozdział trzeci dotyczy omówienia zagadnień teoretycznych związanych z zagadnieniami tożsamości i wizerunku miasta.

Rozdział czwarty przedstawia metodologię i strukturę badań, w tym zasady wyboru ośrodków włókienniczych do analiz szczegółowych i założenia metodologiczne.

Rozdział piąty stanowi analizę 6 ośrodków przemysłu włókienniczego, omówionych i przeanalizowanych wg jednolitego schematu badawczego.

Rozdział szósty – wnioskowy, przedstawia rekapitulację celów i założeń pracy i podsumowanie analiz dla badanych ośrodków. Autorka formułuje wnioski z przeprowadzonych badań i podsumowuje całość pracy doktorskiej. Kolejne części pracy to: Streszczenie w języku angielskim (zamieszczone na początku dysertacji), spisy pozycji bibliograficznych, ilustracji i tabel.

Struktura pracy jest prawidłowa, a jej zawartość merytoryczna w sposób usystematyzowany i wyczerpujący omawia zagadnienie będące przedmiotem rozprawy – strukturę wybranych ośrodków przemysłu włókienniczego, ich potencjał dla budowania tożsamości miast, wartości w zakresie kompozycji urbanistycznej, zabytkowe, techniczne i architektoniczne oraz podatność na przekształcenia adaptacyjne.

Problematyka ochrony wartości zabytkowych i możliwości adaptacyjnych omówiona została na tle przemian gospodarczo-społecznych w okresie przełomu wieku XX i XXI, co osadza tę problematykę w kontekście bieżących trendów rozwoju urbanistycznego i transformacji miast i ich infrastruktury.

2. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

2.1. Ocena tematyki dysertacji

Rozprawa doktorska porusza tematykę, która nie była do tej pory przedmiotem badań w tak kompleksowym ujęciu. Doktorantka prezentuje nowatorskie podejście do zagadnienia. Przedstawia w sposób kompleksowy i usystematyzowany, stawia pod rozwagę problem

ochrony tożsamości przemysłowej miast, które zawdzięczają swój rozwój powstaniu przemysłu włókienniczego. W metodyczny sposób określa cechy, jakimi poszczególne analizowane miasta się legitymują i określa możliwości wykorzystania wartości przestrzennych, wizerunkowych, tożsamościowych i w zakresie adaptacji funkcjonalnej zespołów pozostałych po wycofaniu z nich produkcji włókienniczej. Sposób prezentacji poszczególnych wybranych ośrodków włókienniczych i reprezentujących te ośrodki ich zespołów zabudowy obiektów przemysłowych stanowi niezwykle obszerny zbiór informacji uszeregowanych zgodnie z przyjętą metodologią, pozwalającą na określenie charakteru tych zespołów i ich wartości wizerunkowej i funkcjonalnej. Tematyka dysertacji jest aktualna, a zaprezentowane przez Autorkę metodologiczne podejście do zagadnienia tożsamości i identyfikacji miast pozwala na zastosowanie opracowanej metodologii również w przypadku innych ośrodków poprzemysłowych i nie tylko o profilu włókienniczym.

2.2. Ocena głównego zagadnienia badawczego

Głównym zagadnieniem badawczym jest kwestia powiązania istnienia nie funkcjonujących już zespołów obiektów przemysłowych, znajdujących się w stanie degradacji lub użytkowanych przez przypadkowe na ogół podmioty gospodarcze, z tożsamością miast poprzez uwypuklenie wartości historycznych faktów związanych z produkcją przemysłową (włókienniczą) i podkreślenie wartości technicznej, estetycznej i historycznej pozostałych jeszcze obiektów i zespołów poprzemysłowych – z oczywistą opcją ich zachowania i adaptacji do współcześnie użytecznych funkcji miejskich. Zagadnienie to jest ważne dla wielu miast, dla których problemem jest wykreowanie nowego atrakcyjnego wizerunku miasta i określenie współczesnej tożsamości miasta. Jest też ważne z uwagi na zwrócenie uwagi na wartości architektury poprzemysłowej, która nie jest szczególnie ochraniająca pod względem konserwatorskim, ani też w powszechnym odczuciu nie przedstawia szczególnie istotnych wartości. Jednakże w ujęciu zaprezentowanym przez Doktorantkę, która wiąże historię rozwoju przemysłu z rozwojem miasta i wskazuje, że budynki pofabryczne są dla tych miast materialnym świadectwem ich dziedzictwa i tożsamości, stosunek zarówno władz konserwatorskich i lokalnych jak i ogólne odczucie społeczne, może ulec radykalnej zmianie. Doktorantka zmierza również do udowodnienia, że ochrona dziedzictwa poprzemysłowego jest konieczna właśnie z uwagi na jego genetyczny związek z tożsamością miasta jako ośrodka przemysłowego.

2.3. Uwagi dotyczące problemu badawczego dysertacji

Problem badawczy, mimo zawężenia jego zakresu do problematyki przemysłu włókienniczego, okazał się bardzo rozległy, wymuszając poniekąd przeprowadzenie ostrej selekcji przykładów miast i obiektów do dalszych badań. Zakres merytoryczny przeprowadzonych analiz poszczególnych ośrodków objął problematykę sięgającą od historii

poprzez zagadnienia psychologii percepcji i marketingu, do oceny technicznej i podatności adaptacyjnej, a więc spektrum niezwykle szerokie. Takie ujęcie tej problematyki sprawiło, że dysertacja w sposób olbrzymi rozrosła się, stwarzając poważne trudności zarówno na etapie jej tworzenia, kompletowania i opisywania źródeł, jak i recenzowania i późniejszej publikacji. Byłoby znacznie lepiej dla prowadzenia wywodu doktorskiego, gdyby oprzeć się na „mikromonografiach” poszczególnych ośrodków włókienniczych, które mogły być już wcześniej opublikowane przez Autorkę, bez konieczności zamieszczania w dysertacji całego obszernego materiału badawczego (sześciu mikromonografii) o łącznej objętości 547 stron. Tym bardziej, że niezależnie od zestawu przykładów omówionych w rozdziale 5, dodatkowo, w rozdziale 6 zostały opracowane obszerne wnioski dla każdego z tych przykładów.

2.4. Uwagi dotyczące sformułowania tezy pracy i wniosków

Wątpliwości budzi sformułowanie tezy w pracy doktorskiej jako zestawu pięciu założeń/hipotez. Teza przedstawiona w pięciu „podtezach” rozmywa sens tego, co Doktorantka chciałaby w swojej pracy udowodnić. Oczywiście jest, że tematyka podjęta w pracy doktorskiej jest obszerna i wielowątkowa, ale praca doktorska nie musi obejmować wszystkich zagadnień w poruszanej problematyce i powinna skupiać się na postawieniu jednej nie oczywistej tezy, by w toku wywodu móc ją udowodnić. Teza nie powinna mieć charakteru zapytania (Teza nr 1), lecz powinna być twierdzeniem. Nie powinna być też oczywista (Teza nr 2.)

Autorka w końcowej części dysertacji (s.669-670) odnosi się do wszystkich tez postawionych na s. 25. Niestety w zbyt lapidarnej formie, w nie satysfakcjonujący sposób łączącej treść całego wielostronicowego i wielotematycznego opracowania naukowego z podstawową narracją, jaką powinna mieć praca doktorska: teza – przeprowadzenie dowodów – ocena prawdziwości postawionej tezy.

W sensie merytorycznym, przeprowadzone badania naukowe i wyciągnięte z nich wnioski są całkowicie prawidłowe. W szczególności na uwagę zasługuje podkreślenie istoty i ważności przywrócenia miastom tożsamości przemysłowej, co jest niezwykle ważne dla poczucia więzi mieszkańców z ich miejscem zamieszkania, a także dążenie do utrwalenia historii w architekturze miasta, a przez to zrozumienia historii miejsca i jej wpływu na współczesną przestrzeń miast poprzemysłowych.

W dysertacji należałoby podkreślić indywidualny charakter każdej sytuacji przy podejmowaniu decyzji o pozostawieniu obiektów poprzemysłowych lub o ich całkowitej likwidacji oraz zwrócić uwagę na konieczność dołączenia do analiz o charakterze ilościowym, analiz jakościowych architektury, dotyczących wartości artystycznych, historycznych i przestrzennych. Sytuacje są różne w różnych lokalizacjach i miastach, stąd też nie można traktować warunku zachowania pozostałości poprzemysłowych w każdym przypadku jednakowo, ani jako warunku bezwzględnego. Miasta mają dynamiczny

charakter, i chociaż niekiedy ich podstawową osią rozwojową jest tożsamość historyczna, to w wielu przypadkach współczesność i ukierunkowanie na przyszłość definiują nowe kierunki rozwojowe miast. Wówczas przeszłość pozostaje jedynie opowieścią z pozostawionymi symbolicznymi znakami w przestrzeni zurbanizowanej. W pracy doktorskiej zabrakło komentarzy autorskich, łagodzących zważywszy, nasączone faktografią i liczbami analizy metodologiczne.

2.5 Uwagi dotyczące materiału ilustracyjnego

W dysertacji zawarto bogaty materiał ilustracyjny w formie historycznych rycin, oraz współczesnych i historycznych fotografii obiektów. Liczba ilustracji wynosi 124 pozycje, opisane i zestawione w spisie ilustracji.

Przy każdej z ilustracji określono źródło jej pochodzenia, w przypadku ilustracji z Internetu określono datę dostępu. Z racji dużej liczby ilustracji są one bardzo małe i nie wszystkie są dobrze czytelne, dając tylko ogólny obraz przedstawianych obiektów. Niestety w pracy brak jest rysunków archiwalnych, względnie inwentaryzacji fasad, detali obiektów (choćby przykładowych), co mogłoby przybliżyć walory architektury godnej zachowania i konserwacji.

Zaprezentowany przez Autorkę materiał ilustracyjny, poza ilustracjami wykonanymi przez Autorkę, obejmuje w znacznej większości ilustracje ze stron Internetowych, do których określona została data dostępu, natomiast nie wskazano praw do publikacji. Należy zwrócić uwagę, że dostępność ilustracji w Internecie nie upoważnia do ich publikacji, o ile nie są one określone jako zasób udostępniany publicznie. W przypadku publikacji dysertacji, w której wykorzystuje się źródła Internetowe, należy zadbać o prawa autorskie do zdjęć lub wykazać ich zezwolenie na publiczne udostępnienie.

3. Konkluzje

3.1. Konkluzja ogólna

Rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Anny Mastalerz zatytułowana: „Współczesne przekształcenia historycznych kompleksów przemysłu włókienniczego oraz ich wpływ na tożsamość postindustrialnych ośrodków średniej wielkości w XXI wieku”, opracowana pod kierunkiem promotora, dr hab. inż. arch. Bartosza M. Walczaka, prof. uczelni, jest interesującą bardzo dobrze ustawioną pod względem metodologicznym pracą badawczą, dotyczącą problematyki zagospodarowania terenów i obiektów po przemyśle włókienniczym w wybranych ośrodkach tego przemysłu w Polsce oraz wpływu tych obiektów na tożsamość miast, których historia jest ściśle związana z włókiennictwem. Założenia postawione na wstępie pracy, w drodze metodologicznego wywodu doprowadziły Autorkę do konkluzji o ich prawidłowości, z czym również zgadza się recenzent. Autorka wykonała gigantyczną,

niezwykle systematycznie ułożoną pracę badawczą, zawierającą niezmierną ilość faktów i danych o rozwoju, upadku fabryk przemysłu włókienniczego oraz prospekcją rewitalizacji obiektów i zespołów poprzemysłowych przemysłu włókienniczego w Polsce. Przebadana również zagadnienie społecznej identyfikacji z przemysłowym charakterem wybranych do analizy miast, uzyskując potwierdzenie tezy o konieczności zachowania przemysłowej tożsamości miast w ich dalszym rozwoju architektonicznym i przestrzennym oraz wizerunku tych miast, jako swego rodzaju atutu marketingowego.

3.2. Praktyczny aspekt dysertacji

Opracowana w formie monografii praca doktorska stanowi kompendium wiedzy na temat formalnego (architektonicznego) i konstrukcyjnego zasobu zespołów budynków pofabrycznych. Przedłożona praca naukowa może stanowić materiał poznawczy i inspirujący, a także doskonały punkt wyjścia do systematycznego uwzględniania i waloryzacji obiektów poprzemysłowych w planach kierunkowych rozwoju wielu poprzemysłowych miast i gmin. Na uwagę zasługuje wyważony sposób podejścia konserwatorskiego i holistyczne widzenie problemu rozciągającego się w czasie i przestrzeni.

3.3. Konkluzja w zakresie oryginalności rozwiązania problemu naukowego

Zgodnie z art. 13. Ustawy o stopniach i tytule naukowym (...), „rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

W tym miejscu należy zauważyć, że temat przedłożonej do recenzji pracy doktorskiej „**Współczesne przekształcenia historycznych kompleksów przemysłu włókienniczego oraz ich wpływ na tożsamość postindustrialnych ośrodków średniej wielkości w XXI wieku**” jest już w swej podstawowej istocie oryginalny, oparty o metodologiczną analizę zespołów zabudowy poindustrialnej w wybranych miejscowościach o przemysłowej proveniencji. Przedstawiona do recenzji rozprawa rozwija metodologię badawczą, która może być zastosowana również w wielu innych analizach miast o podobnym charakterze i problemach.

3.4. Konkluzja dotycząca Kandydatki do stopnia doktora

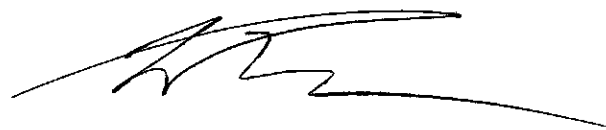
Przedłożona do oceny rozprawa doktorska, spełnia kryteria jakościowe wymagane dla prac doktorskich, określone w w/w ustawie. Kandydatka do stopnia naukowego doktora wykazuje się w rozprawie doktorskiej wymaganą wiedzą teoretyczną w dyscyplinie naukowej

architektura i urbanistyka oraz doskonałą umiejętnością prowadzenia prac badawczych w sposób samodzielny, zarówno analityczny, jak i syntetyzujący. Potrafi formułować problemy badawcze i wyciągać wnioski wynikające z przeprowadzonych badań. Stosuje zróżnicowane metody badawcze, w tym stanowiące własne opracowanie autorskie.

3.5. Opinia końcowa

W związku z powyższym, opiniuję pozytywnie przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską pt.: **„Współczesne przekształcenia historycznych kompleksów przemysłu włókienniczego oraz ich wpływ na tożsamość postindustrialnych ośrodków średniej wielkości w XXI wieku”** i rekomenduję ją do przyjęcia jej przez Wysoką Radę Dyscypliny Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej i wnioskuję o dopuszczenie Pani mgr inż. arch. Anny Mastalerz do publicznej obrony.

Biorąc pod uwagę niezwykle obszerną przeprowadzonych badań, skrupulatność w złożonej i wielowątkowej tematyce podjętej w dysertacji oraz jej ważność dla kształtowania wizerunku miast poprzemysłowych średniej wielkości w Polsce, wnioskuję o przyznanie Pani mgr inż. arch. Annie Mastalerz wyróżnienia.

Prof. dr hab. inż. arch. Zbigniew W. Paszkowski